

تاملاتی درباره تئاتر دیجیتال و آنلاین در عصر کرونا

کپی برابر اصل؛ بانندکی تسامح

سید حسین رسولی

این روزها بسیاری از مردم سراسر جهان به علت شیوع ویروس کرونا، قرنطینه شدن و ایزوله سازی را تجربه می کنند که یک اتفاق جهانی و یکتاست. تئاتر ها و سالن های نمایشی هم تعطیل شدند ولی پدیده جدیدی به طور جدی پیگری شده که همان «تئاتر دیجیتال» است و به واسطه آن «تئاترهای آنلاین» یا «تئاتر لایو» از طریق سایت ها و تلفن های همراه در دسترس عموم مردم قرار می گیرد. پرسش اساسی این است که آیا چنین چیزی بر خلاف اصول کلاسیک و سنتی تئاتر است؟

تئاتر دیجیتال در سراسر جهان آنلاین می شود

سایت تئاتری «صحنه» (thethestage) مجموعه گزارش ها و مصاحبه های جالبی درباره تئاتر دیجیتال منتشر کرده است که می تواند برای درک بهتر تئاتر در دوران کرونا به آنها رجوع کنید ولی ما هم تلاش کردیم بخش هایی از اطلاعات ابرای شما ترجمه کنیم. مثلاً تئاتر ملی لندن، برنامه ها و فیلم های تئاتری خود را به صورت

رایگان در بستر «یوتوب» در اختیار تئاتر دوستان قرار داد. اولین نمایش هم «یک مرد دو خطابه گر» به نویسندگی سارا کوکسان بود که اقتباسی از آثار ادبی جین ایر است. دیگری، نمایشی به نام «جزیره گنج» بود که تولید سال ۲۰۱۴ بود و پانسی فرن در آن بازی می کند، سومی هم نمایش «شب دوازدهم» با بازی تمسین گرگ بود. لیزا برگر از کارگردانان و تهیه کنندگان اصلی تئاتر ملی لندن در مصاحبه ای گفت: «امیدوارم این خدمات آنلاین، امیدها را بالا ببرد، مردم را با یکدیگر متحد کند و تبدیل به چیزی بشود که درباره آن حرف زده بشود.» برگر ادامه داد: «ما به سوی بستر یوتوب رفتیم چون می خواستیم حساسی از یک رویکرد واقعی را داشته باشیم و مردم بتوانند در آنجا تئاتر تجربه و یاد بگیرند. البته به تازگی تئاتر ملی زنده» به گونه ای طراحی شده بود تا در سینماها پخش شود. برگر با تاکید بر دوران کرونا گفت: «این یک راه حل موقت برای این دوران است چون سالن های تئاتر و سینما بسته شده است؛ البته چیزی که ما واقعا می خواستیم، تعداد بسیار زیادی از مخاطبان است که در این شرایط سخت ایزوله شدن در خانه ها گیر کرده اند.» علاوه بر این، تئاتر ملی لندن، بسته های آموزشی تئاتر خود را هم در بستر یوتوب در اختیار مردم قرار داد

چون مدرسه ها و کلاس های آموزشی هم تعطیل شده اند. آلیس کینگ-فارلو، مدیر بخش آموزش تئاتر ملی در این باره گفت: «با توجه به چالش های بی سابقه ای که هم اکنون در سراسر جهان با آن روبرو هستیم، می خواهیم اطمینان حاصل کنیم که دانش آموزان، معلمان و موسسه های دانشگاهی در این مدت پشتیبانی بشوند و بتوانند به طیف وسیعی از منابع آموزشی تئاتر ملی در بستر اینترنت در دوران تعطیلی مدرسه ها دسترسی داشته باشند.» چند روز پیش، اجرای «شیخ ایرا» در رویال آلبرت هال ۲۵ ساله شد و اولین گروه کرملو، هنر مند ایرانی و نقش اصلی این اپرا، درباره پخش آنلاین این اپرا گفت و گویی انجام داده است. او در پاسخ به اینکه تولیدهای دیجیتالی و اینترنتی تئاتر در این دوران را چگونه می بیند، گفت: «حالات تئاتر دیجیتال خیلی نزدیک به تئاتر زنده شده است و بر خورد مردم هم نشانه می دهد که آنان چقدر مشتاق تئاتر هستند و آن را ستایش می کنند. تئاتر دیجیتال رخدادهای جهانی است چون همه می توانند به صورت آنلاین در یک مکان حاضر شوند با اینکه در خانه هستند یعنی اینکه همه می توانند به تئاتر برویم آن هم مجانی. در گذشته هم وقتی فیلم های موزیکال آمدند مردم درباره این صحبت می کردند که آیا آنها به تئاتر ها لطمه

همیلتون تاکید می کند: «تئاتر مستلزم حضور عام مردم است... این که مخاطبان و بازیگران هر دو حاضرند، می تواند به مضمون اجرا تبدیل شود». ما اگر بر همین اساس بخواهیم تئاتر دیجیتال را با تئاتر زنده مقایسه کنیم با کیفیت های متفاوتی مواجه می شویم

می زند یا نه؛ اما من فکر می کنم این فیلم های موزیکال کاری کرد که مردم مایل بشوند تا به دیدن برنامه های زنده بروند. حالا مردم بیشتر می خواهند تئاتر موزیکال نگاه کنند. هنگام پخش زنده «شیخ ایرا» مردم می توانند دو ساعت و نیم راهشوند و این خیلی عجیب است چون مردم سراسر جهان می توانند این کار را همزمان انجام دهند که عالی است». متیورین، نیز اجراهایی چون «رومئو و ژولیت»، «دریاچه قو» و «مرد ماشینی» را به عنوان بخشی از برنامه دیجیتالی شرکت هنری خود در بستر «Sky Arts» قرار داد. مثلاً «دریاچه قو» به صورت زنده در تور ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ این شرکت اجرا شده بود و حالا برای اولین بار به صورت دیجیتال روی پخش کننده های دیجیتال قابل دیدن شده است. متیورین در این رابطه گفت: «ما غرق حمایت از سوی جامعه طرفداران و دوستانمان شدیم. خیلی مهم است که در این دوران فوق العاده چالش برانگیز با یکدیگر در تماس بمانیم. ما همیشه تلاش کردیم محصول های هنری خود را به طیف گسترده تری از مخاطبان از طریق همکاری با سایت های دیجیتالی چون «Sky Arts» و «MoreScreen» در برسانیم. در دورانی که نمی توانیم اجرای زنده در تماشاخانه های محلی داشته باشیم خیلی خوشحال هستیم که می توانیم اجراها را از طریق تلویزیون به مردم برسانیم.» کانالی از یوتوب راه افتاده است به نام «شو باید ادامه داشته باشد» (The Shows Must Go On) که بر گرفته از آهنگی به همین نام از گروه موسیقی «کوئین» است و در این کانال می توانید انواع برنامه های هنری را به صورت دیجیتال تماشا کنید. تئاتر های موزیکال اندرو لوید و بر نیز در این

کانال قرار گرفته و خود کارگردان هم از این اتفاق ابراز خوشحالی کرده است چون یکی از اجراهای بسیار خوبش در سال ۱۹۷۵ بود که شکست خورد؛ ولی حالا دوباره می تواند زنده شدن آن را ببیند. سایت «روی صحنه چه خبر است» (whatsonstage) گزارشی مفصل از تئاتر ها و نمایش ها و فیلم های کوتاهی داده است که در دوران قرنطینه و ایزوله سازی کویید ۱۹ در دسترس است. به عنوان مثال یکی از آنها فیلم «راه خروج» به کارگردانی سوری کریشناما و بازی امید جلیلی است که به صورت سکانس پلان برداشت شده و به شکل پخش زنده نمایش داده شد. این فیلم در محله ها و راهروهای جنوب لندن اتفاق می افتد. سایت «بارن» (Barn's website) هم نمایش «هنری پنجم» را به صورت زنده با بازی آرون سیدول و لارون ساموئل پخش کرده است. به نظر می رسد به زودی تئاتر های دیجیتال قدرت بیشتری پیدا کنند زیرا قیمت ارزان تری خواهند داشت و قادر خواهند بود که تئاتر را به تمام نقاط جهان برسانند.

فلسفه تئاتر دیجیتال در عصر کرونا

این روزها که بحث تئاتر دیجیتال و تئاتر آنلاین داغ شده است بد نیست سری به مقاله ها و تاملات فلسفی در این زمینه بزنیم. جان هاسپرس در «مسائل زیبایی شناسی» هنرها را به دسته های گوناگونی چون: هنر بصری، هنر سمعی، هنر سمبلیستی (ادبیات) و هنر مرکب تقسیم می کند و در این تقسیم بندی اشاره می کند که تئاتر هنری مرکب است. هاسپرس می گوید: «مزیت اصلی هنر تئاتر آنست که به هنر سینما بر خورد مستقیم با بازیگران زنده است.» اگر به نظر به کلایو بل نیز رجوع کنیم به اصطلاح کلیدی «صورت دلالت گر» برمی خوریم که جان هاسپرس درباره آن می نویسد: «صورت دلالت گر آن است که عاطفه زیبایی شناختی پاسخی به آن است. اما وقتی بپرسیم که عاطفه زیبایی شناختی چیست، درمی یابیم

لیزا برگر: «تئاتر دیجیتال و آنلاین یک راه حل موقت برای این دوران است چون سالن های تئاتر و سینما بسته شده است؛ البته چیزی که ما واقعا می خواستیم، تعداد بسیار زیادی از مخاطبان است که در این شرایط سخت ایزوله شدن در خانه ها گیر کرده اند.»

که عاطفه ای است که صورت دلالت گر آن را برمی انگیزد.» اگر به کتاب «هنر چیست؟» لئو تولستوی رجوع کنیم که در آن تاکید دارد: «هنر بین احساس انسان است» و وابسته به نظریه «بیان» است که دیگر شک نخواهیم کرد که هنر دیجیتال می تواند این کارها را انجام بدهد ولی کیفیت آن با هنر زنده فرق دارد.

جیمز همیلتون در مقاله «تئاتر» در کتاب «دانشنامه زیبایی شناسی» که انتشارات راتلج منتشر کرده است، می نویسد: «در قرن های شانزدهم تا هجدهم تئاتر به منزله نوعی قالب هنری، غالباً به مثابه گونه ای از شعر یا ادبیات نمایشی، مورد بحث قرار می گرفت... خود تئاتری ها، تازه در آغاز قرن بیستم به فکر بازاندیشی در ارزش های اجرای تئاتر افتاده و کوشیدند اجرای تئاتر را مستقل از متن نمایش، واجد ارزش قلمداد کنند.» همیلتون در ادامه تاکید می کند: «تئاتر مستلزم حضور عام مردم است... این که مخاطبان و بازیگران هر دو حاضرند، می تواند به مضمون اجرا تبدیل شود.» ما اگر بر همین اساس بخواهیم تئاتر دیجیتال را با تئاتر زنده مقایسه کنیم با کیفیت های متفاوتی مواجه می شویم که مثلاً در تئاتر دیجیتال، بازیگران دیگر تماشاگران را نمی بینند ولی تماشاگران می توانند از خانه و در هر نقطه ای از جهان، بازیگران را تماشا کنند.

یادداشت

رئوس برنامه های مدیر کل هنر های نمایشی اعلام شد

امکان سنجی تحقق چند هدف

احسان زبور عالم

قادر آشنان در بدترین وضعیت ممکن سکان اداره کل هنر های نمایشی را می پذیرد، همانطور که در ابتدای دهه ۹۰ نیز چنین کرد. با این رویه او مسئول بحران زدایی تئاتر ایران در ابتدا و انتهای دهه ۹۰ می شود، رویدادی که شاید برای هیچ مدیر تئاتری دیگر در تاریخ ایران ممکن نشود و به عنوان یک رکورد در حافظه روزنامه نگاران ما باقی بماند.

حالا قادر آشنان در حرکتی که می توان آن را ثبت زورنالیستی نامید، رئیس برنامه های خود، احتمالاً تا پایان دولت کنونی را منتشر کرده است، رئوسی که در رسانه ها با موافقت روبه رو بوده و چندان توسط اهالی تئاتر نقد نشده است؛ اما این رئوس یازده گانه چه هستند و از کجانشات می گیرند.

در نخستین بند آمده «پرداخت تعهدات به هنرمندان در کوتاه ترین زمان ممکن با مساعدت وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاونین محترم امور هنری و توسعه مدیریت و منابع وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.» سالن های تئاتر از ابتدای اسفند ۱۳۹۸ تعطیل بوده و با دو ماهی تعطیلی در کنار بخش آموزش، رکورددار تعطیلی در میان اصناف کشور است. مدیران برخی از سالن هادر صحبت های خود از ورشکستگی گفته اند و برخی نیز به سبب استیجاری بودن مکان نمایش و نبود درآمد گیشه، از تعطیلی سالن های خود در بهار ۱۳۹۹ گفته اند. این مسأله در کنار بیکاری تمامی اهالی تئاتر وضعیت اسفناکی به بار آورده است.

باین وجود قادر آشنا در گفتگو با رادیو نمایش از پرداخت بخشی از مطالبات جشنواره تئاتر فجر گفته است: «امیدواریم بتوانیم تا اواخر اردیبهشت ماه امسال، کل مطالبات هنرمندان عزیز را تسویه کنیم و با خیالی آسوده برنامه ریزی دقیقتری را انجام دهیم.» در همین هدف گذاری آشنا هم آمده است: «پهپود و ارتقای مشارکت با موسسات غیر دولتی در راستای بهره گیری از ظرفیت های بخش خصوصی» که با توجه به کوچک شدن نقش دولت در حوزه تئاتر و عدم سرمایه گذاری در سال های اخیر اهمیت این هدف دوچندان می شود.

دومین هدف آشنا «شریح شرایط هنرمندان تئاتر به عنوان یکی از مشاغل زبان دیده و در وضعیت فعلی و پیگیری مصوبات دولت و دستورات وزیر محترم مبنی بر حمایت از این گونه مشاغل در ۲ ماه اخیر» اعلام شده است. مدیر کل هنر های نمایشی در مصاحبه های اخیر خود مرتباً از هماهنگی هایش با وزیر ارشاد برای حل و فصل این مسأله گفته است. نمونه متاخر چنین رویکردی نیز مأموریت اتابک نادری برای ارزیابی ضرر مالی اهالی تئاتر ناشی از کروناست.

در سومین هدف قرار است اداره کل به «بهره گیری از مشورت تشکل های صنفی برای عبور از شرایط فعلی» بپردازد، امری که با نامه های خانه تئاتر خطاب به وزیر ارشاد هم خوانی دارد. در چند روز پیش شخص نیست اداره کل هنر های نمایشی و خانه تئاتر در چه مسیری به تعامل می رسند. در چهارمین هدف از «همکاری با سازمان ها، نهادها، انجمن ها و تشکل های فعال حوزه تئاتر با هدف هم افزایی ظرفیت های مادی و معنوی» مورد توجه قرار گیرد. آنچه مشخص است در سراسر کشور، زیر مجموعه های تئاتر در دیگر نهادهای دولتی

و حکومتی فعالیت مستمری دارند. برای مثال شهر داری، حوزه هنری یا سپاه و حتی بنیاد شهید دارای مراکز تئاتری با برنامه مشخص و بودجه مصوب هستند. در سال های اخیر همواره این آرزو در میان مدیران کل هنر های نمایشی برای یکپارچه سازی مالی و حتی سیاست گذاری مشترک میان این دستگاه ها وجود داشته که به سبب رقابت بر سر پست های مدیریتی همواره با شکست روبه رو شده است. حال باید دید کرونا و شرایط اقتصادی پیش رو هم افزایی ایده آل را ممکن می سازد.

آشنا در پنجمین هدف خود به صورت خلاصه از «تعامل پویا با اهالی رسانه» سخن به میان آورده است. هر چند در تمام ادوار گذشته، مدیران تئاتری در ظاهر رابطه حسنه ای با اهالی خبر و رسانه داشته اند؛ اما آنچه در دوره پیشین منجر به فاصله میان رسانه و مدیریت تئاتر شد، عدم تحقق وعده ها بود. شاید مهم ترین و وعده شفاف سازی مالی در اداره کل هنر های نمایشی بود که در دوره مدیریت شهرام کریمی، با وجود تأکید

وزیر فرهنگ بر موضوع شفافیت عملی نشد. حتی برخی بر این باورند مقاومت شهرام کریمی نسبت به عدم شفاف سازی - که آن را تصمیم معاونت هنری می دانست - دلیلی بر استعفایش می دانند.

آشنا در هشتمین هدف خود آورده است: «شفاف سازی فرآیندها و فعالیت ها بر اساس سیاست های ابلاغی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی»؛ به عبارتی اومی داند در شرایط امروز مقوله شفاف سازی برای رسانه، به عنوان رابط دولت و مردم، جایگاه ویژه ای دارد. هر چند در یک ماه گذشته هنوز سندی درباره مسائل مالی منتشر نشده است و طبق روش نامه ها زمان زیادی تا انتشار شفافیت مالی جشنواره تئاتر فجر باقی نمانده است.

ششمین هدف منتشر شده «همکاری بیش از پیش با ادارات کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در جهت کاستن مشکلات موجود در حوزه تئاتر استان ها» است. بلافاصله در بخش

هفتم آمده است «توجه جدی به تثبیت جایگاه و نقش انجمن هنر های نمایشی استان ها در گسترش تئاتر.» ترکیب این دو هدف اشاره به نگرانی هنرمندان استانی در حذف انجمن هنر های نمایشی و تمرکز زدایی تئاتر در استان ها دارد. پیشتر ادله محکمی برای تلاش وزارت ارشاد در حذف انجمن های نمایشی و تغذیه آن به ذی نفوذان تئاتر در استان ها مطرح شده بود. اعتراض هنرمندان استانی به این رویکرد به سبب ساختار رابطه - در مقابل ساختار ضابطه ای - بود. به عبارتی در استان ها قدرت از آن کسی است که رابطه قوی تری با اداره کل استان داشته باشد و حذف انجمن - که یک تشکل انتخاباتی است - حرکت به سوی نوعی دیکتاتوری و رویه انتصابی بود.

وضعیت کرونا در کشور همچنین تئاتر ایران را با اختلالات اداری روبه رو ساخته است و قادر آشنا در هدف نهم خود از «تعمام در بهبود فرآیندها و تسریع انجام خدمات به ویژه در زمینه صدور پروانه اجرای نمایش با محوریت دولت الکترونیک» گفته است که می توان این رویکرد را محصول خود او دانست؛ چرا مدیران پیشین چندان تمایلی به مرادوان الکترونیک نداشتند.

امادون شک یکی از مهمترین اهداف که بار اقتصادی مهمی از دولت اداره کل هنر های نمایشی برمی دارد، هدف یازدهم است: «بازنگری در فرآیند برگزاری جشنواره ها متناسب با شرایط فعلی، انتخاب دبیران در باز زمانی مناسب، مطالعه برای چابک سازی و مدیریت منابع در این حوزه.» پس از گذشت گلزار محمدی، دبیر جشنواره تئاتر عروسکی، هنوز دبیر این رویداد انتخاب نشده است. همچنین طبق اخبار این جشنواره در تابستان پیش رو نیز برگزار نمی شود. این احتمال وجود دارد با وجود شرایط کرونا و عدم تولید تئاتر، بخش مهمی از رویدادهای جشنواره ای کسلس شوند. از جمله جشنواره تئاتر کودک و نوجوان که جشنواره ای مروری است. حال باید دید کرونا تا چه زمانی مهمان مایرانی هاست و تأثیر بلندمدت آن بر تئاتر چه خواهد بود.